

XUNTA DE GALICIA
CONSEJO SUPERIOR DE INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS
INSTITUTO DE ESTUDOS GALEGOS «PADRE SARMIENTO»

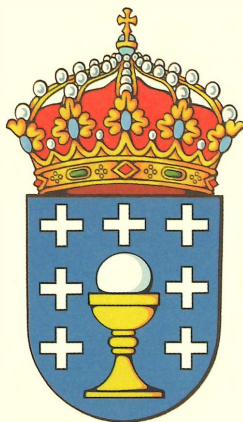
O Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento»

Sesenta anos ó servicio de Galicia

(1944 – 2004)

Eduardo Pardo de Guevara y Valdés

Director

SANTIAGO DE COMPOSTELA

MMV

O Instituto de Estudos Galegos
«Padre Sarmiento»

Sesenta anos ó servizo de Galicia
(1944 – 2004)

XUNTA DE GALICIA
CONSEJO SUPERIOR DE INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS
INSTITUTO DE ESTUDOS GALEGOS «PADRE SARMIENTO»

O Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento»

Sesenta anos ó servicio de Galicia

(1944 – 2004)

Eduardo Pardo de Guevara y Valdés

Director

SANTIAGO DE COMPOSTELA
MMV

*Ós que alumearon o camiño
no estudo das cousas de Galicia*

XUNTA DE GALICIA
CONSEJO SUPERIOR DE INVESTIGACIONES CIENTÍFICAS
INSTITUTO DE ESTUDOS GALEGOS «PADRE SARMIENTO»
Hospital de San Roque — Rúa San Roque, 2
15704 Santiago de Compostela
E-mail: iegps@cesga.es   <http://www.iegps.csic.es>

ISBN: 84-95900-08-4
Depósito Legal: C 600/2005
Impreso en Galicia (España)

José Camínere lapidó y dibujó

EL R. P. F. MARTIN SARMIENTO

Francisco Montaner lo Gravó en Madrid 1774

A desaparición do *Seminario de Estudos Galegos*, cuxa actividade quedou interrompida tralo doloroso conflito civil de 1936, deixou un oco difícil de cubrir na vida cultural e científica de Galicia. A perda dos seus locais no Colexio de Fonseca, recuperados de contado pola Universidade, a dispersión dos seus valiosos bens —biblioteca, ficheiros, arquivos e coleccións— e dos seus propios membros e colaboradores, compeli-dos algúns ó exilio e outros ó silencio forzo-so, non enmudeceron as voces dos que reclama-ban a recuperación e reactivación daquela benemérita institución. Nestas circunstancias, Xesús Carro García —membro do vello *Semi-nario* e o seu máis activo defensor— logrou sensibilizar ás autoridades do momento e, como resultado das conversas mantidas entre o Ministro de Educación (José Ibáñez Martín), o Rector da Universidade de Santiago (Luis Legaz Lacambra), e Francisco Javier Sánchez

Cantón, o 30 de novembro de 1943 acordouse crea-lo Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento», adscrito ó Patronato de Humanidades Marcelino Menéndez Pelayo do Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC), gracias ó decidido apoio do Secretario Xeral deste organismo (José María Alvareda Herrera).

O Instituto —esta denominación era a que de xeito usual dábaselles ós Centros do CSIC— constituíuse formalmente o 15 de febreiro de 1944. Á reunión constitutiva concorriron o Rector Luis Legaz Lacambra, o Secretario Xeral do CSIC, José María Alvareda Herrera, e Francisco Javier Sánchez Cantón, xunto con Fermín Bouza Brey, Xesús Carro García, Felipe Ramón Cordero Carrete, José Fernando Filgueira Valverde, Abelardo Moralejo Laso, Paulino Pedret Casado e Alonso Zamora Vicente. Pouco máis tarde, tras supera-las súas iniciais reticencias —mercé á intervención de Fermín Bouza Brey— sumáronse os homes do «grupo ourensán»: Ramón Otero Pedrayo, Vicente Martínez Risco e Florentino López Cuevillas. A recente creada institución, bautizada co nome dun dos máis sobranceiros ilustrados galegos, segundo

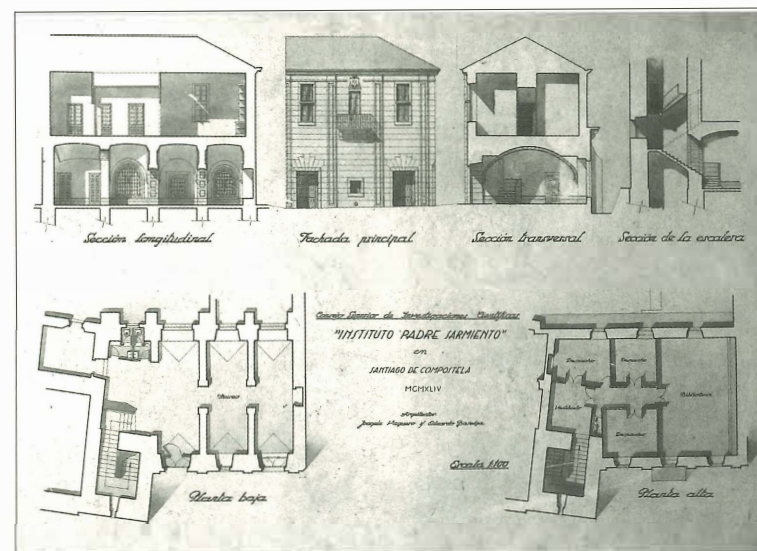

Membros do *Seminario de Estudos Galegos* nunha fotografía de S. Mon Novás (Pontevedra), conservada nos fondos da Biblioteca do Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento», a cal ten no seu reverso a seguinte anotación:

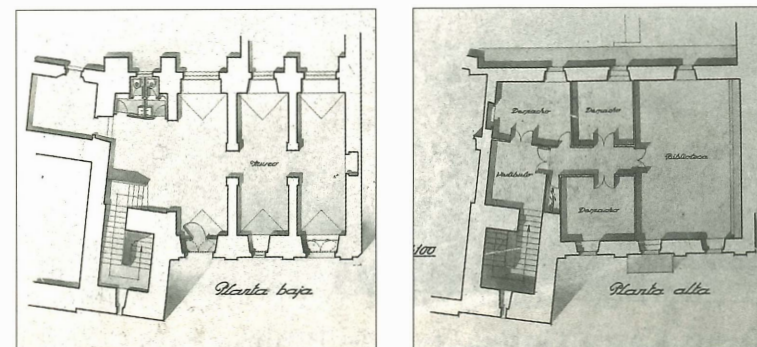
En pé de ezqda. a dereita: Otero Pedrayo, Lousada Diegues, López Cuevillas, Vicente Risco, Carballo Calero, Filgueira Valverde, Sebastián González, A. Pintos Fonseca, Antonio Fraguas e Bibiano F. Osorio Tafall. Sentado de ezqda. a dereita: Isidro Parga Pondal, Abelardo Moralejo, Xesús Carro, Cabeza de León, Arias Sanxurxo, Álvarez Limeses, Juan Novás. Nas ruínas de Sto. Domingo de Pontevedra, a mañán do día 9, luns, de abril do 1928.

o previsto xa en tempos do extinto *Seminario*, recolheu boa parte dos bens deste, depositados anos atrás —de conformidade co disposto nos seus estatutos— na Universidade de Santiago de Compostela.

Un ano despois da súa constitución, o Instituto instalouse provisionalmente no baixo da casa número seis da compostelá Rúa Nova e alí permaneceu ata 1946, baixo condicións nada favorables para o desenrolo da súa normal actividade. Tras diversas xestións, pola Orde do Ministerio de Educación y Ciencia do 10 de novembro de 1944, cedeuse ó CSIC para a súa habilitación como sede do recente creado Instituto o edificio contiguo ó Colexio de Fonseca —construído a comezos do século XVIII para acolle-la biblioteca deste, pero entón en estado ruinoso—, que nos anos seguintes foi rehabilitado convintemente, segundo proxecto dos arquitectos Joaquín Vaquero e Eduardo Baselga. Os novos locais foron inaugurados, coa maior solemnidade, o 3 de setembro de 1946, asistindo a este acto o Ministro de Educación (José Ibáñez Martín), o Rector da Universidade de Santiago (Luis Legaz Lacambra), o Secretario Xeral do CSIC (José María Alva-

Plano dos arquitectos Joaquín Vaquero e Eduardo Baselga para as obras de rehabilitación do edificio contiguo ó Colexio de Fonseca, destinado a se-la sede do Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento».

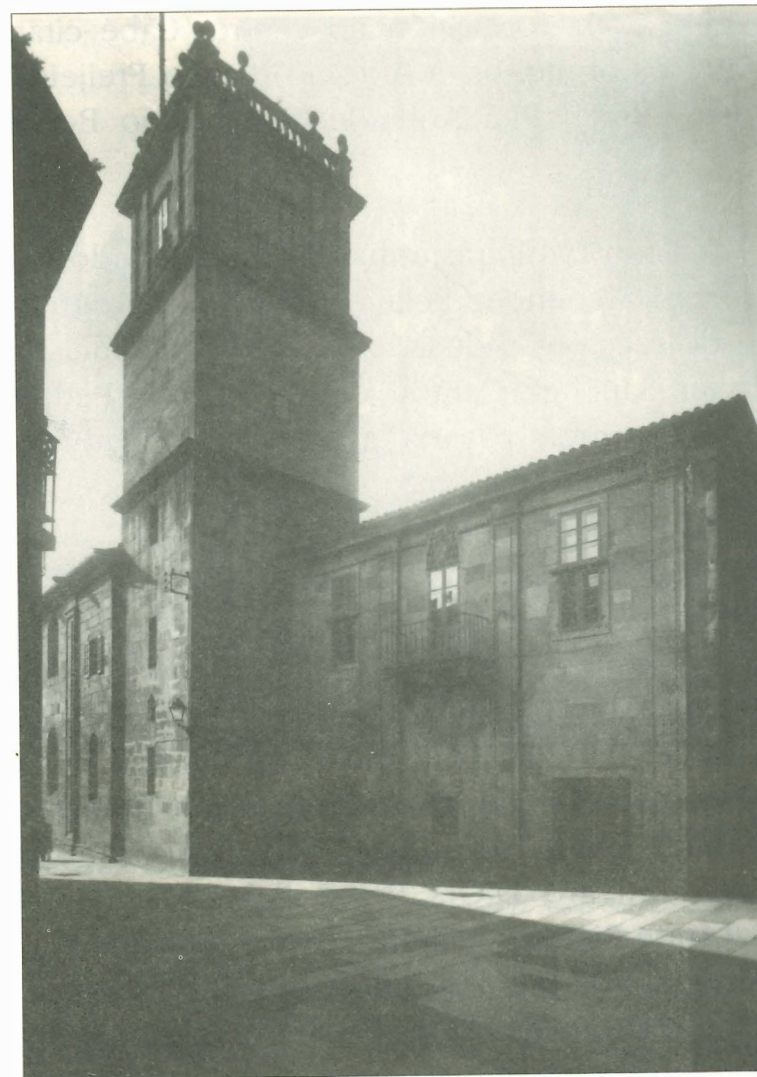

Detalle das plantas baixa e primeira do edificio.

reda Herrera) e outros importantes persoeiros da época.

Trala súa primeira xunta, que presidiron Francisco Javier Sánchez Cantón, como Director, Abelardo Moralejo Laso como Vicedirector e Felipe Ramón Cordero Carrete como Secretario, o Instituto organizouse en dez seccións, a imitación do antigo *Seminario*, figurando ó fronte das mesmas destacadas figuras da cultura galega, case todos directivos da desaparecida institución que deste xeito deseábase continuar. A composición de ditas seccións quedaba formada como segue a continuación: XEOGRAFÍA (Ramón Otero Pedrayo), PREHISTORIA (Florentino López Cuevillas), HISTORIA (Paulino Pedret Casado), ARQUEOLOXÍA (Fermín Bouza Brey), ARTE (José Fernando Filgueira Valverde), FILOLOXÍA (Abelardo Moralejo Laso), LITERATURA (Alonso Zamora Vicente), ETNOGRAFÍA E FOLCLORE (Vicente Martínez Risco), ESTUDOS COMPOSTELÁNS E PEREGRINACIÓNS (Xesús Carro García), e BIBLIOGRAFÍA E PUBLICACIÓNS (Francisco Javier Sánchez Cantón). O cargo de Conservador ocupouno, ademais, Xesús Carro García, e o de Bibliotecario, Antonio Fraguas Fraguas. O Instituto tamén comezou a contar entón con bolseiros, que comple-

Edificio do s. XVIII na compostelá rúa do Franco, construído para a antiga Biblioteca do Colexio de Fonseca, onde estivo aloxado o Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento» dende o ano 1946 ata comezos do pasado 2000. Foto Ksado (Santiago).

tarían a súa formación no centro. Cabe citar, entre os primeiros, a Antonio Blanco Freijeiro, Jose Manuel Pita Andrade ou Antonio Bonet Correa.

No ano 1949, tras unha reforma xeral do Patronato Menéndez Pelayo, reduciuse o número de seccións a dúas, dirixidas por Francisco Javier Sánchez Cantón e por Paulino Pedret Casado, quen pasaría a ocupa-la vicedirección do Instituto, cargo no que lle sucederían despois José Fernando Filgueira Valverde e Ricardo Carballo Calero. Malia a mencionada redución de seccións, nestes anos comezou a incrementarse notablemente a nómina dos colaboradores. Cabe salientar, entre outros, a Ángel Canellas, que puxo en marcha unha nova sección de PALEOGRAFÍA E DIPLOMÁTICA, Manuel Chamoso Lamas, Salustiano Portela Pazos, Álvaro D'Ors Pérez-Peix, José María Azcárate Ristori, Casimiro Torres, Enrique Fernández-Villamil, Antonio Couceiro Freijomil, Ramón Otero Túñez, José Guerra Campos, Benito Varela Jácome...

No 1971, trala morte de Francisco Javier Sánchez Cantón, accedeu á dirección José Fernando

Membros do Instituto de Estudos Gallegos «Padre Sarmiento» nunha fotografía de Ksado (Santiago), conservada nos fondos da Biblioteca do Instituto. No seu reverso figura a seguinte anotación:

Ano de 1954 – Homenaxe do 70 cumpreanos de D. Xesús Carro, celebrado ● 23 de Nadal, véspera do día do seu nacemento. Os que asistiron ao xantar no Hotel Compostela. Nro. – 1. D. Paulino Pedret. – 2. D. F. J. Sánchez Cantón. – 3. D. Xesús Carro. – 4. D. José Filgueira Valverde. – 5. D. Joaquín Lorenzo Fernández. – 6. D. Abelardo Moralejo. – 7. D. Ramón Otero Túñez. – 8. D. Fermín Bouza Brey. – 9. D. Alfonso Vázquez Martínez. – 10. D. Francisco Esmoris. – 11. D. Jesús Ferro Couselo. – 12. El Marqués de Figueroa. – 13. D. Benito Varela Jácome. – 14. D. Vicente Lorient. – 15. D. José M^a. Azcárate. – 16. D. Antonio Vilarelle. – 17. D. Antonio Couceiro Freijomil. – 18. – D. Felipe Cordero Carrete. – 19. D. Aquilino Iglesia. – 20. D. Francisco Cerviño. – 21. – D. Luis Iglesias. – 22. D. Sebastián González. – 23. D. Antonio Fraguas. – 24. – D. Florentino Cuevillas y 25. – D. Casimiro Torres. Falta, D. Ramón Otero Pedrayo.

Filgueira Valverde, ocupando a secretaría sucesivamente —trala xubilación de Felipe Ramón Cordero Carrete— Antonio Fraguas Fraguas, Ramón Martínez López e Xosé Manuel González Reboredo. No 1981 sucedeu na dirección Francisco Javier Río Barja, actuando como Vicedirector Carlos Amable Baliñas Fernández e como Secretario Xosé Ramón Barreiro Fernández, a quen sucedería máis tarde José Carro Otero. Na Xunta do Instituto figuraron ademais Fernando Acuña Castroviejo e Manuel Carlos García Martínez.

No 1994 foi nomeado Director o que isto escribe, quen continúa desempeñando o cargo na actualidade, con Felipe Criado Boado como Vicedirector, César Olivera Serrano como responsable do Departamento onde se integran os dous grandes grupos de investigación hoxe en funcionamento, e Isidro García Tato como Secretario de Publicacións. A reorganización levada a cabo nestos últimos anos deu paso á constitución dos seus dous órganos colexiados, estatutariamente previstos: o *Claustro Científico*, integrado polos investigadores de plantilla ou de carreira, e polos demais doutores que forman parte dos equipos de investigación, e a *Xunta do Instituto*, da

que son vocais o Vicedirector, o responsable do Departamento, a Xerente do Instituto, que o é Esperanza Delgado Rosende, e unha representación de todo o persoal, que a ostenta hoxe Carmen Rodríguez Labandeira. Ambos órganos colexiais están presididos polo Director do Instituto.

O TRABALLO DAS SECCIÓNS (1946–1994)

ARQUEOLOXÍA E PREHISTORIA, dirixida sucesivamente por Florentino López Cuevillas, Fermín Bouza Brey, Jesús Taboada Chivite e Felipe Arias Vilas. Foi, sen dúbida, unha das máis dinámicas. No seu tempo agrupou á case totalidade dos maiores expertos existentes en Galicia. Dende a súa posta en marcha, as liñas de investigación desenroladas centráronse no estudo do Paleolítico, a cultura megalítica, a arte rupestre e diversos aspectos da cultura castrexa —entre eles a continuación dos catálogos de castros iniciados polo vello *Seminario*—, e o fenómeno da romanización. Sobre isto último cabe salienta-la edición e

posterior revisión das *Inscripciones Romanas de Galicia* (1949–1968). Entre as labores desta sección destacan as distintas excavacións arqueolóxicas, todas elas resultado do establecemento de plans conxuntos; cabe salientar, entre outras, as realizadas en Xermade, Buriz, Oirós, Baroña, Borneiro, Castromao ou Cidadel, así coma os traballos de consolidación e restauración efectuados nalgúns dos máis significativos xacementos arqueolóxicos de Galicia (Castromao, Baroña, Elviña e Argalo). Unha das súas constantes preocupacións foi a conservación do patrimonio —por medio de informes, intervencións, chamamentos ou denuncias—, en estreita colaboración cos órganos competentes das distintas Administracións. De non menor interese foron, asimismo, as actividades de divulgación do noso máis remoto pasado, centradas sobre todo na frecuente organización de charlas, proxecións, edicións, etc.

E TNOGRAFÍA E FOLCLORE, que foi dirixida sucesivamente por Vicente Martínez-Risco, Antonio Fraguas Fraguas e Xosé Manuel González Reboredo. A súa actividade, que seguiu as directrices da súa

Membros do Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento» na Biblioteca da antiga sede da rúa do Franco, con motivo da imposición da Encomienda de Alfonso X *el Sabio* a D. Xesús Carro García, o 19 de abril de 1965. Fotografía de Arturo (Santiago), conservada nos fondos da Biblioteca do Instituto.

De esquerda a dereita: Ramón Otero Pedrayo, Xesús Carro García, Francisco Javier Sánchez Cantón, Paulino Pedret Casado, Abelardo Moralejo Laso (sentados) e José Fernando Filgueira Valverde, Armas, Pilar Cores Trasmonte, José Carro Otero, Maroño Barreiro, Ramón Otero Túñez, Manuel Fernández Rodríguez, Benito Varela Jácome, Antonio Fraguas Fraguas, Fermín Bouza-Brey, Manuel Chamoso Lamas, Felipe Ramón Cordeiro Carrete (de pé).

homónima do vello *Seminario*, centrouse en diversos aspectos da etnografía espiritual, en especial na mitoloxía popular, o que quedou reflectido fundamentalmente en diversas publicacións, cursos e traballos de campo. Nos anos oitenta, moi renovada xa, agrupou á maioría de etnógrafos e antropólogos galegos, abordando plans máis xerais e cobizosos sobre a arquitectura popular, a pesca e as embarcacións, o instrumental agrícola ou a antropoloxía social.

XEOGRAFÍA E HISTORIA, que foi dirixida sucesivamente por Ramón Otero Pedrayo, Paulino Pedret Casado, Manuel Lucas Álvarez e Ángel Rodríguez González. A súa actividade centrouse na produción bibliográfica, que foi certamente abondosa, abranguindo múltiples aspectos da historia galega, dende Prisciliano e o seu pensamento, o reino dos suevos, os estudos xacobeos ou as institucións ata a Galicia do século XVIII. Nos anos oitenta, coa incorporación de novos colaboradores, a súa actividade encamiñouse máis á elaboración de plans de conxunto e a medio prazo, así coma a unha maior potenciación dos estudos contemporáneos. Destacou, polo de-

mais, a posta en marcha da serie «Galicia Histórica», que foi respaldada pola fundación «Pedro Barrié de la Maza», da cal darase noticia máis adiante.

LINGUA E LITERATURA, que foi dirixida sucesivamente por Alonso Zamora Vicente, Abelardo Moralejo Laso, José Filgueira Valverde, Ricardo Carballo Calero, José Luis Pensado Tomé e Benito Varela Jácome. Os seus principais obxetivos de investigación dirixíronse ó campo da filoloxía e dialectoloxía galegas e ó estudo e edición dos *Cancioneiros* e textos históricos galegos, así coma á profundación da análise da poesía galega do século XIX, cunha adicación especial á figura de Rosalía de Castro. Cabe salientar, tamén, a edición en versión galega de varios poetas clásicos, tales coma Virgilio ou Horacio, e unha antoloxía de poetas gregos.

ARTE, que foi dirixida sucesivamente por José Fernando Filgueira Valverde, Manuel Chamoso Lamas e María del Socorro Ortega Romero. A súa actividade e adicación quedou reflectida nos

Cuadernos de Estudios Gallegos. Destacou, en particular, a súa adicación ó estudo das chamadas «artes menores» —gravadores, prateiros e acibecheiros—, así coma á arquitectura e escultura do período románico (mosteiros, catedrais, igrexas rurais e edificios civís) e do barroco.

BIBLIOGRAFÍA E PUBLICACIÓNS, que foi dirixida sucesivamente por Francisco Javier Sánchez Cantón, Maroño Barreiro e Alfredo García Alén. O máis sobresainte da súa actividade foi, sen dúbida algunha, a edición en fascículos da *Bibliografía de Galicia*, recompilación que no 1987 alcanzou as 26.000 fichas, elaboradas sucesivamente por Alfredo García Alén, José Fuentes Alende, Joaquín Hernández Rodríguez e Beatriz Castejón Rodríguez. Este gran repertorio bibliográfico, froito da colaboración co Museo de Pontevedra, convertiuse nun instrumento de traballo imprescindible para abordar calquera estudo rigoroso sobre as *cousas* de Galicia. A actividade desta sección estendeuse, ademais, á elaboración de ficheiros sobre a imprenta nos séculos XIX e XX, impresores e libeiros, xornalismo e publicacións periódicas.

ACTIVIDADES DE DIVULGACIÓN

O Instituto desenrolou, ó longo desta primeira e fructífera etapa, unha importante actividade de divulgación cultural e científica, elo a pesares das súas continuas dificultades económicas, tantas veces aliviadas xenerosa e desinteresadamente por Felipe Ramón Cordero Carrete. Destacaron, como é ben coñecido, os frecuentes coloquios, cursos e conferencias sobre diferentes materias do ámbito de investigación do Instituto. E xunto a todo elo, as renomeadas exposicións monográficas anuais, que se celebraron entre os anos 1948 e 1975. A temática e interese das mesmas, unha trintena exactamente, quedaron reflectidas nos pequenos folletos analíticos e descritivos que fóronse publicando:

1ª. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE: *La Imprenta Compostelana. Libros y folletos hasta 1868*. Santiago de Compostela, Año Santo de 1948.

2ª. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE: *Grabados com-*

postelanos. *Iconografía del Apóstol. Grabadores santiagueses. Temas locales*. Santiago de Compostela, 1949.

3ª. Exposición.

DR. PAUL GUINARD: *Francia y los Caminos de Santiago*. Santiago de Compostela, Año Jubilar 1950.

4ª. Exposición.

ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *Dedicada a la Condesa de Pardo Bazán con motivo del centenario de su nacimiento*. Santiago de Compostela, Julio de 1951.

5ª. Exposición.

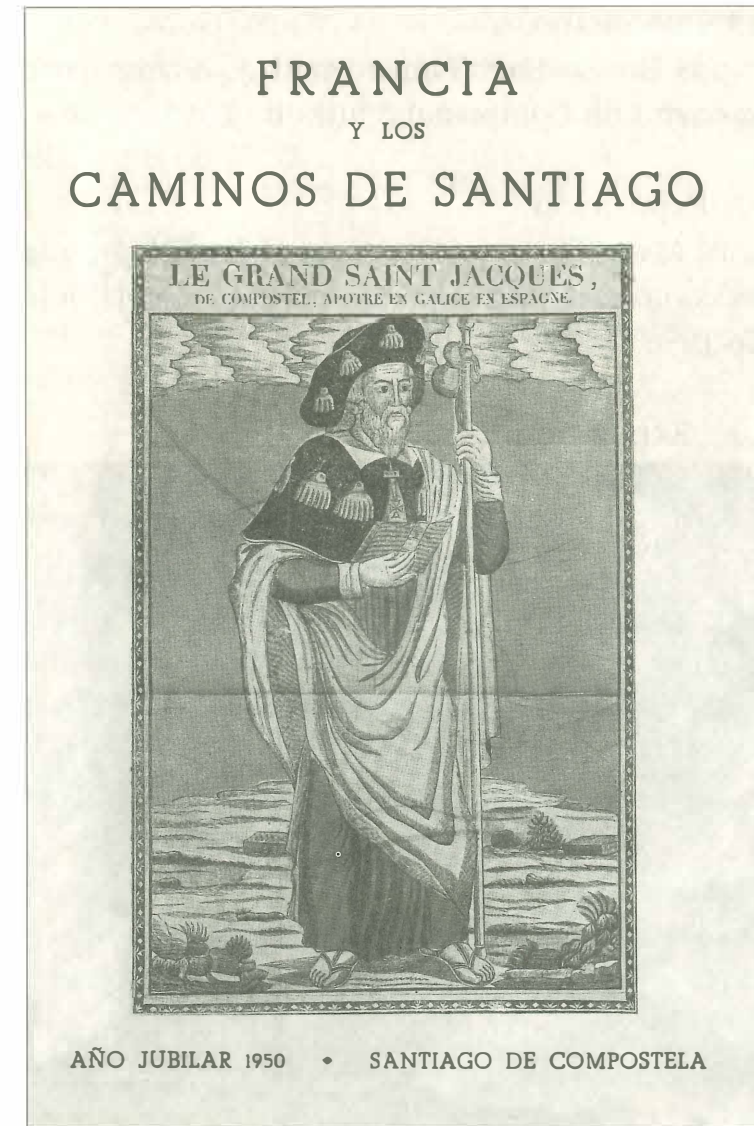
ANTONIO BONET CORREA: *Ovidio Murguía (1871–1900)*. Santiago de Compostela, Julio de 1952.

6ª. Exposición.

JESÚS CARRO GARCÍA: *Con motivo del VIII centenario de la muerte de San Bernardo. Monasterios del Cister en Galicia*. Santiago de Compostela, Julio de 1953.

7ª. Exposición.

FRANCISCO JAVIER SÁNCHEZ CANTÓN: *Compostela. Dibujos de Vaquero Palacios y Vaquero Turcios*. Santiago de Compostela, Julio de 1954.

Cuberta do folleto publicado con motivo da 3ª. Exposición, das organizadas polo Instituto de Estudos Galegos «Padre Sarmiento».

8ª. Exposición.

FERMÍN BOUZA-BREY TRILLO: *Santiago retrospectivo*. Santiago de Compostela, Julio de 1955.

9ª. Exposición.

JESÚS MARÍA CAAMAÑO MARTÍNEZ: *Cofradías gremiales compostelanas*. Santiago de Compostela, Julio de 1956.

10ª. Exposición.

RAMÓN OTERO PEDRAYO: *El Escultor Ferreiro (1738-1830)*. Santiago de Compostela, Julio de 1957.

11ª. Exposición.

PAULINO PEDRET CASADO Y FERMÍN BOUZA-BREY TRILLO: *Compostela hace cien años. La Exposición de 1858. La visita de Isabel II. La muerte de Aurelio Aguirre*. Santiago de Compostela, Julio de 1958.

12ª. Exposición.

JESÚS CARRO GARCÍA Y PAULINO PEDRET CASADO: *Dedicada a la Exposición Regional Gallega de 1909 y al centenario del nacimiento de Alfredo Brañas*. Santiago de Compostela, Julio de 1959.

13ª. Exposición.

MANUEL CHAMOSO LAMAS: *Dedicada a las Excava-*

ciones Arqueolóxicas en la Catedral de Santiago. Homenaje a D. Antonio López Ferreiro en el cincuentenario de su muerte. Santiago de Compostela, Julio de 1960.

14ª. Exposición.

JOSÉ MANUEL PITA ANDRADE: *El románico y su pervivencia en Galicia*. Santiago de Compostela, Julio de 1961.

Detalle dunha fotografía de Ksado alusiva á 14ª. Exposición adicada a *El románico y su pervivencia en Galicia*, celebrada en xullo de 1961.

15^a. Exposición.

FERMÍN BOUZA-BREY TRILLO: *Platería civil compostelana hasta finales del siglo XIX*. Santiago de Compostela, Julio de 1962.

16^a. Exposición.

BENITO VARELA JÁCOME: *Dos centenarios: El de la primera edición de «Cantares Gallegos», de Rosalía y el de la muerte de Nicomedes Pastor Díaz*. Santiago de Compostela, Julio de 1963.

17^a. Exposición.

RAMÓN OTERO PEDRAYO: *Bicentenario de la muerte del P. Feijoo (1676–1764)*. Santiago de Compostela, Julio de 1964.

18^a. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE Y ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *La venera*. Santiago de Compostela, Julio de 1965.

19^a. Exposición.

RAMÓN OTERO PEDRAYO Y ALFREDO GARCÍA ALÉN: *Cartografía de Galicia. En conmemoración de los centenarios de la muerte de dos ilustres gallegos: D. Domingo Fontán (1788–1866) y D. Casiano*

Fotografías de Ksado alusivas a dúas das exposicións celebradas no Instituto. Arriba, unha sala da 15^a. Exposición adicada á *Platería civil compostelana hasta finales del siglo XIX*, celebrada en xullo de 1962. Abaixo, unha sala da 22^a. (A) Exposición adicada ó *Traje regional gallego. Con motivo del centenario del nacimiento de Noriega Varela*, celebrada en xullo de 1969.

de Prado (1797–1866). Santiago de Compostela, Julio de 1966.

20^a. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE, FRANCISCO JAVIER SÁNCHEZ CANTÓN Y ALFREDO GARCÍA ALÉN: *Pintura y dibujo arqueológico en Galicia. Desde Villaa-mil a Enrique Campo*. Santiago de Compostela, Julio de 1967.

21^a. Exposición.

RAMÓN BALTAR DOMINGUEZ: *La Escuela médica compostelana. Con motivo del centenario de la muerte del Dr. Varela de Montes*. Santiago de Compostela, Julio de 1968.

22^a. (A) Exposición.

JUAN NAYA PÉREZ, RICARDO CARBALLO CALERO Y ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *El traje regional gallego. Con motivo del centenario del nacimiento de Noriega Varela*. Santiago de Compostela, Julio de 1969.

22^a. (B) Exposición.

AVELINO GÓMEZ LEDO: *Amor Ruibal y su época. Organizada conjuntamente con el Seminario Conciliar de Santiago*. Santiago de Compostela, del 24 de Septiembre al 5 de Octubre de 1969.

23^a. Exposición.

VV. AA.: *Prehistoria de Galicia. Homenaje a D. Federico Maciñeira Pardo de Lama en el centenario de su nacimiento*. Santiago de Compostela, Julio de 1970.

24^a. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE Y ALFREDO GARCÍA ALÉN: *La Virgen Peregrina*. Santiago de Compostela, Julio de 1971.

25^a. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE Y ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *La Bibliografía de F. J. Sánchez Cantón*. Santiago de Compostela, Dic. 1971–Enero 1972.

26^a. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE, JOSÉ LUIS PENSADO TOMÉ Y ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *Fr. Martín Sarmiento (1695–1772). Segundo centenario de su muerte*. Santiago de Compostela, Julio de 1972.

27^a. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE Y ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *Seminario de Estudos Galegos (1923–*

1973). *Cincuentenario da sua creación*. Santiago de Compostela, Julio de 1973.

28ª. Exposición.

JOSÉ CARRO OTERO: *Orfebrería compostelana del siglo XVIII y primera mitad del XIX*. Santiago de Compostela, Julio de 1974. Non se publicou o correspondente folleto.

29ª. Exposición.

[...].

30ª. Exposición.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE: *Castelao e os estudos galegos*. Santiago de Compostela, Julio de 1975.

Malia o que queda dito, para captar en todo o seu valor o sentido e alcance da aportación do «Padre Sarmiento» —así a denominación coloquial— ó patrimonio cultural de Galicia habería que considerar, ademais de tódalas súas aportacións directas, o seu destacado protagonismo na vida cultural de Galicia, prestando apoio, colaboración ou auténtico impulso vital a cantas iniciativas surxiron arredor seu.

A NOVA ETAPA (1994–2005)

N o 1994, co acceso á dirección de quen isto escribe, púxose en marcha unha profunda reorganización do Instituto, orientada no fundamental a normalizar a súa estrutura como centro de investigación, pero sen renunciar a súa tradicional actividade cultural e publicista. O empeño, reflectido rapidamente nos notables incrementos do seu persoal e actividades, consolidouse nos anos seguintes, culminando ca redefinición do Instituto coma centro mixto do CSIC e da Xunta de Galicia, segundo acordo suscrito no 7 de marzo de 2000.

A nova realidade do Instituto formulou axiña a necesidade dunhas instalacións máis amplas e axeitadas ás có habían acollido ata entón. Por fin, a comezos de 2001, materializouse o traslado da sede do Instituto ó antigo Hospital de San Roque, xunto ó casco histórico compostelán, adquirido e restaurado pola Xunta de Galicia, sendo inauguradas as novas instalacións o 14 de febreiro deste ano polos presidentes da

Xunta de Galicia (Manuel Fraga Iribarne) e do CSIC (Rolf Tarrach Siegel).

Na actualidade o Instituto conta cunha plantilla consolidada de doce persoas (seis funcionarios de servizos e cinco investigadores de carreira, todos eles do CSIC), que se completa con medio cento de contratados —investigadores e técnicos— e bolseiros de formación, procedentes uns e outros de diversos programas e convenios, que se adscriben ás diferentes liñas e proxectos de investigación que desenrolan os seus dous grandes grupos de investigación nas áreas de ARQUEOLOXÍA e HISTORIA. Gracias a elo, o volume da actividade cultural e investigadora do Instituto é na actualidade notable, se ben o obxectivo a medio prazo é recuperar e consolidar algunhas das liñas de actuación que cultivou no pasado e que hoxe, sen embargo, permanecen pechadas.

O grupo de HISTORIA está dirixido por Eduardo Pardo de Guevara y Valdés e intégrano outros tres investigadores do CSIC (César Olivera Serrano, Isidro García Tato e Antón M. Pazos). A súa actividade, na que participan ademais unha dúzia de contratados e bolseiros en formación,

céntrase no desenvolvemento de dous grandes programas de investigación: «Inventarios del Patrimonio Histórico» e «Repertorios documentales para la investigación histórica». O grupo de ARQUEOLOXÍA está dirixido por Felipe Criado Boado e integra, como Unidade Asociada o CSIC, ó Laboratorio de Paleoambiente, Patrimonio e Paisaxe da Universidade de Santiago de Compostela. A súa actividade, na que participan máis dunha trintena de contratados e bolseiros en formación, enmárcase en dous grandes programas de investigación: «Arqueología del Paisaje» e «Arqueología y Sociedad». A través deste grupo, o Instituto está presente nas obras de infraestructuras e desenvolvemento de Galicia, mantendo vivo así o seu vello compromiso coa recuperación e protección do patrimonio cultural galego. É de salientar, polo demais, que a actividade investigadora do Instituto complementouse nestes últimos anos cunha crecente presenza en proxectos internacionais, coma os que actualmente desenrólanse en Suecia, Noruega, Portugal, Argentina, Brasil, Chile e Uruguay.

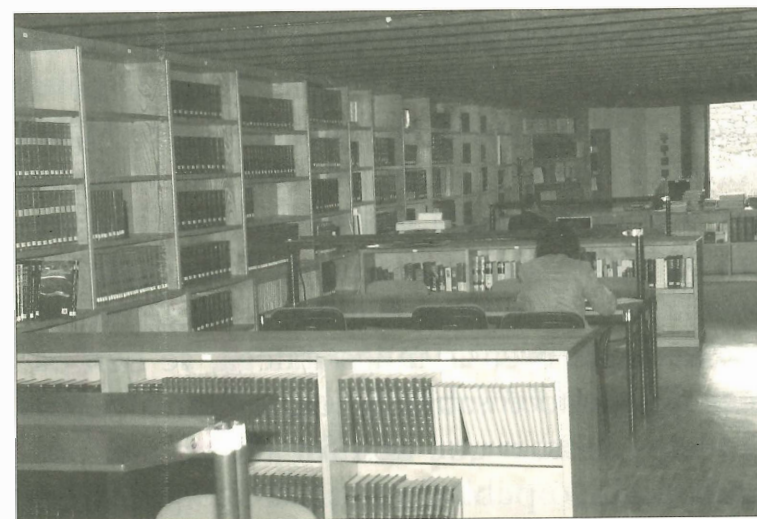
A actividade cultural e de divulgación científica é tamén moi importante. Destacan, nun primeiro termo, os periódicos seminarios de

formación e especialización, dirixidos a postgraduados, así coma os cursos e ciclos de conferencias de carácter aberto; entre estes últimos, adquiriron certo éxito os titulados «Historia e Lenda», que se celebran normalmente ó longo do mes de novembro, coincidindo coa chamada «Semana da Ciencia e a Tecnoloxía», que anualmente organiza a Dirección Xeral de Investigación da Xunta de Galicia. Xunto a elo, destacan as diversas convocatorias de congresos e reunións científicas, das que se acostuma celebrar catro cada ano.

BIBLIOTECA

É sen dúbida unha das más nutridas e valiosas sobre temática galega e constitúe, por elo, un excelente instrumento ó servizo dos investigadores do Instituto e, por extensión, de tódala comunidade científica en xeral. A base inicial e fundamental dos seus fondos procede do extinto *Seminario de Estudos Galegos*, que foran depositados na Universidade de Santiago de Compostela. A eles sumáronse despois as sucesivas doacións e depósitos dalgúns

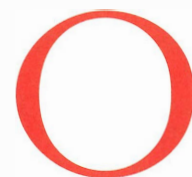
Arriba, vista da antiga Biblioteca do Instituto no edificio da rúa do Franco. Abaixo detalle da sala de lectura na nova sede do Hospital de San Roque.

coñecidos estudiosos. Destacan, entre outras, as de Joaquín Arias Sanjurjo, marqués de Casa Pardiñas; José Varela de Limia, vizconde de San Alberto —especialmente rica en folletos e documentación—; Cándido Varela de Limia; Paulino Pedret Casado e Felipe Ramón Cordero Carrete, que adquiriron e doaron a biblioteca de Antonio Couceiro Freijomil; Juan López Suárez; fillas de Salvador Cabeza de León; F. Alsina González. Todos estes fondos foron catalogados no comezo por Salvador Parga Pondal e, máis tarde, por Ángel Rodríguez González, dirixindo ou coordinando sucesivamente o seu mantemento Antonio Fraguas Fraguas, Benito Varela Jácome, Antonio Fraguas Fraguas novamente, Carlos García Martínez e Isidoro Millán González-Pardo, conde de Quirós. A mediados dos anos oitenta os seus fondos alcanzaban os 7.000 volumes, así coma unha cantidade semellante de folletos e unha selecta serie de revistas e de prensa antiga galega, se ben padeceu —como é sabido— importantes perdas naqueles anos, o que non foi alleo o seu posterior peche ó público.

Coa nova etapa, iniciada en 1994, procedeuse á inmediata reapertura ó público da Biblioteca,

confiándose a súa xestión a tres funcionarios do CSIC. Entre as melloras e logros alcanzados nos derradeiros dez anos destaca, nun primeiro termo, o notable incremento do fondo antigo e a sistematización dos procesos de adquisición dos novos; por outra parte, procedeuse tamén á informatización das monografías e a súa conexión coa Red de Bibliotecas do CSIC, o que permitiu ós lectores beneficiarse do chamado préstamo interbibliotecario. O volumen actual dos fondos da Biblioteca do Instituto cuantifícase en 18.200 monografías, 8.500 folletos, 445 revistas mortas e 149 vivas, coas que manteñen intercambio os *Cuadernos de Estudios Gallegos*.

PUBLICACIONES

Instituto edita con regularidade dende 1944 a revista *Cuadernos de Estudios Gallegos*, que manteñen intercambio coas 149 revistas especializadas nacionais e extranxeiras, arriba aludidas. Esta publicación científica é unha das máis dilatadas —alcanzou xa o número 117— e de maior prestixio e aprecio de Galicia.

Ó amparo da súa revista, o Instituto edita ademais outras dúas series complementarias. En primeiro termo, os *Anejos de Cuadernos de Estudios Gallegos*, que na súa primeira etapa (1946–1973) chegou ós vintedous números:

I. RAMÓN OTERO PEDRAYO (intr.): *D. Domingo Fontán y su Mapa de Galicia en el primer Centenario de la publicación*. Santiago de Compostela, 1946.

II. ELADIO LEIRÓS Y JOSÉ MANUEL PITA ANDRDE: *El Deambulatorio de la Catedral de Orense*. Santiago de Compostela, 1948.

III. FR. MATEO DEL ÁLAMO Y FR. JUSTO PÉREZ DE URBEL (eds.): *FR. MARTÍN SARMIENTO: Viaje a Galicia (1754–1755). Ms. de la Abadía de Silos*. Santiago de Compostela, 1950.

IV. JOSÉ RAMÓN Y FERNÁNDEZ OXEA (ed.): *D. PEDRO GONZÁLEZ DE ULLOA: Descripción de los Estados de la Casa de Monterrey en Galicia*. Santiago de Compostela, 1950.

V. JESÚS CARRO GARCÍA (ed.): *Coronica de Santa María de Iria (Códice gallego del siglo xv)*. Santiago de Compostela, 1951.

VI. MARÍA LUISA CATURLA Y FRANCISCO JAVIER SÁNCHEZ CANTÓN: *Un pintor gallego en la Corte de Felipe IV: Antonio Puga*. Santiago de Compostela, 1952.

VII. RAMÓN OTERO PEDRAYO: *El Doctor Varela de Montes. Médico humanista compostelano del siglo xix*. Santiago de Compostela, 1952.

VIII. P. AURELIANO PARDO VILLAR, O. P.: *Los dominicos en Santiago*. Santiago de Compostela, 1953.

IX. JOSÉ MANUEL PITA ANDRADE: *La construcción de la Catedral de Orense*. Santiago de Compostela, 1954.

X. JESÚS CARRO GARCÍA: *Estudios jacobeos*. Santiago de Compostela, 1954.

XI. ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *Historia del Colegio de Fonseca*. Santiago de Compostela, 1956.

XII. ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *Los colegiales de Fonseca*. Santiago de Compostela, 1958.

XIII. JESÚS TABOADA CHIVITE: *Monterrey*. Santiago de Compostela, 1960.

XIV. JOSÉ LUIS PENSADO TOMÉ: *Fragmento de un «Livro de Tristán»*. Santiago de Compostela, 1962.

XV. FERMÍN BOUZA–BREY TRILLO: *El señorío de Villagarcía desde su fundación hasta su marquesado (1461–1655)*. Santiago de Compostela, 1965.

XVI. RAMÓN LÓPEZ CANEDA: *Prisciliano. Su pensamiento y su problema histórico*. Santiago de Compostela, 1966.

XVII. CARLOS MARTÍNEZ–BARBEITO: *Impresos gallegos de los siglos xvi, xvii y xviii*. Santiago de Compostela, 1970.

XVIII. ANTONIO MEIJIDE PARDO: *La invasión inglesa de Galicia en 1719*. Santiago de Compostela, 1970.

XIX. NIEVES DE HOYOS SANCHO: *El traje regional de Galicia*. Santiago de Compostela, 1971.

XX. CLAUDE BÉDAT: *El escultor Felipe de Castro*. Santiago de Compostela, 1971.

XXI. JOSÉ RAMÓN Y FERNÁNDEZ OXEA Y MANUEL FABEIRO GÓMEZ: *Escudos de Noya*. Santiago de Compostela, 1972.

XXII. BENITO VARELA JÁCOME: *Estructuras novelísticas de Emilia Pardo Bazán*. Santiago de Compostela, 1973.

No 1995, despois dun prolongado parénteses de máis de dúas décadas, recuperouse a serie con novas entregas, alcanzando a comezos do presente ano o número trinta e catro:

XXIII. ÁNGEL RODRÍGUEZ GONZÁLEZ: *O Tumbo Vermello de Don Lope de Mendoza*. Santiago de Compostela, 1995.

XXIV. MARÍA JOSÉ PORTELA SILVA Y JOSÉ GARCÍA ORO: *La Iglesia y la ciudad de Lugo en la Baja Edad Media*. Santiago de Compostela, 1997.

XXV. CONCEPCIÓN FONTENLA SAN JUÁN: *Restauración e historia del arte en Galicia*. Santiago de Compostela, 1997.

XXVI. BALDOMERO CORES TRASMONTE: *Os Senadores da Universidade de Santiago*. Santiago de Compostela, 1998.

XXVII. ADOLFO DE ABEL VILELA: *A pompa funeral e festiva como exaltación do poder. O ceremonial en Lugo*. Santiago de Compostela, 1999.

XXVIII. ENRIQUE CAL PARDO: *Episcopologio Mindoniense*. Santiago de Compostela, 2002.

XXIX. MERCEDES VÁZQUEZ BERTOMÉU: *La hacienda arzobispal compostelana. Libros de Recaudación (1481–1483 y 1486–1491)*. Santiago de Compostela, 2002.

XXX. MARÍA ROSA SAURÍN DE LA IGLESIA: *Antonio, Francisco y Benigno de la Iglesia. Una biografía intelectual*. Santiago de Compostela, 2003.

XXXI. MANUEL FERNÁNDEZ RODRÍGUEZ: *Turonium. Aproximación a la historia de una tierra medieval*. Santiago de Compostela, 2004.

XXXII. JOSÉ LEONARDO LEMOS MONTANET: *«Obra viva» de Ángel Amor Ruibal*. Santiago de Compostela, 2004.

XXXIII. JOSÉ ANTONIO VÁZQUEZ VILANOVA: *Clero y sociedad en la compostela del siglo XIX*. Santiago de Compostela, 2004.

XXXIV. JOSÉ COUSELO BOUZAS: *Galicia Artística en el siglo XVIII y primer tercio del XIX*. Coedición co Instituto Teológico Compostelano da impresión de 1933, en fac-símil, Santiago de Compostela, 2004.

A outra serie complementaria de CEG é a denominada *Monografías de Cuadernos de Estudios Gallegos*, que se inaugurou no 1996. Na actualidade alcanzou xa os cinco números:

1. XOSÉ MANUEL GONZÁLEZ REBOREDO: *La construcción del texto etnográfico a través de dos autores. Aportación a una historia de la Etnografía en Galicia*. Santiago de Compostela, 1996.

2. MARÍA DEL PILAR SÁNCHEZ—CANTÓN LENARD: *Una casa compostelana a finales del siglo XVII. Inventario de bienes*. Santiago de Compostela, 1997.
3. XOSÉ MARÍA LEMA SUÁREZ: *Un novo documento de Don Juan Antonio Posse. A «Plática tercera» (1838)*. Santiago de Compostela, 1998.
4. MARÍA LUISA ÁLVAREZ TORRÓN: *Inventario de fondos arqueológicos*. Santiago de Compostela, 2000.
5. CÉSAR OLIVERA SERRANO: *El ocaso de las fortalezas compostelanas. Visitas y tasaciones (1535–1547)*. Santiago de Compostela, 2000.

De carácter especificamente arqueolóxico son, por outra parte, as series TAPA —Trabajos de Arqueología y Patrimonio— e CAPA —Cuadernos de Arqueología y Patrimonio—, fundadas no ano 1997 e incorporadas ó CSIC, a través do Instituto, no 2004. O número de volumes publicados ata a data alcanza xa os cincuenta e un.

A labor publicista do Instituto, que foi sempre especialmente coidada, estendeuse a unha serie de volumes monográficos, fora de colección e de temática igualmente diversa. Os primeiros foron os tres volumes do *Liber Sancti Jacobi. Codex Calixtinus*, os volumes de texto

e música foron impresos con anterioridade nos talleres de Ánxel Casal por encargo do vello *Seminario de Estudos Galegos*. Seguiron despois os de:

SALVADOR CABEZA DE LEÓN Y ENRIQUE FERNÁNDEZ VILLAMIL: *Historia de la Universidad de Santiago de Compostela*. Santiago de Compostela, 1945–1947, reimpr. 1998.

P. LINO GÓMEZ CANEDO, O. F. M. (ed.): *P. ATANASIO LÓPEZ FERNÁNDEZ, O. F. M.: Nuevos escritos crítico históricos acerca de Galicia*. 2 vol., Santiago de Compostela, 1947.

FEDERICO MACIÑERÍA PARDO DE LAMA: *Bares: Puerto hispánico de la primitiva navegación occidental*. Santiago de Compostela, 1947, reimpr. 2002.

JOSÉ IBÁÑEZ MARTÍN, LUIS LEGAZ LACAMBRA, FRANCISCO JAVIER SÁNCHEZ CANTÓN, JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE Y ANTONIO FRAGUAS FRAGUAS: *El Instituto Padre Sarmiento de Estudios Gallegos*. Santiago de Compostela, 1947.

ÁLVARO D'ORS PÉREZ—PEIX Y FERMÍN BOUZA—BREY TRILLO: *Inscripciones romanas de Galicia. I. Santiago*. Santiago de Compostela, 1949.

AQUILINO IGLESIA ALVARINO (ed. trad.): *Q. HORATII FLACII: Carmina*. Santiago de Compostela, 1951.

ABELARDO MORALES LASO, CASIMIRO TORRES RODRÍGUEZ Y JULIO FEO (trads.): *Liber Sancti Jacobi. Codex Calixtinus*. Santiago de Compostela, 1951.

FELIPE RAMÓN CORDERO CARRETE: *El primer decenio del Instituto Padre Sarmiento de Estudios Gallegos (1944–1954)*. Santiago de Compostela, 1954.

FRANCISCO VÁZQUEZ SACO Y MANUEL VÁZQUEZ SEIJAS: *Inscripciones romanas de Galicia. II. Provincia de Lugo*. Santiago de Compostela, 1954.

JOSÉ FERNANDO FILGUEIRA VALVERDE Y ÁLVARO D'ORS PÉREZ-PEIX: *Inscripciones romanas de Galicia. III. Museo de Pontevedra*. Santiago de Compostela, 1955.

AVELINO GÓMEZ LEDO: *Virxilio: Os catro libros das Xeórxigas*. Santiago de Compostela, 1964.

ANTONIO BONET CORREA: *La arquitectura en Galicia durante el siglo XVII*. Santiago de Compostela, 1966, reimpr. 1997.

JOAQUÍN LORENZO FERNÁNDEZ, ÁLVARO D'ORS PÉREZ-PEIX Y FERMÍN BOUZA-BREY TRILLO: *Inscripciones romanas de Galicia. IV. Provincia de Orense*. Santiago de Compostela, 1968.

AVELINO GÓMEZ LEDO: *Escolma de poetas líricos gregos e latinos voltos en linguaxe galego*. Santiago de Compostela, 1973.

KELVIN M. PARKER (ed.): *Historia Troyana*. Santiago de Compostela, 1975.

A esta selecta nómina cabe engadir, aínda, os editados nestes últimos anos:

Estudos adicados a Fr. Martín Sarmiento. Artigos tirados dos «Cuadernos de Estudios Gallegos» (1945–1982).

Introducción de José Luis Pensado Tomé, Santiago de Compostela, 1995.

EDUARDO PARDO DE GUEVARA Y VALDÉS: *Fray Martín Sarmiento. El amor de la verdad (1695–1772)*. Coedición coa Diputación Provincial de A Coruña, A Coruña, 2002.

JULIÁN BARRIO BARRIO: *Frei Martín Sarmiento, monxe bieito*. Santiago de Compostela, 2002.

ISIDRO GARCÍA TATO Y FELIPE VALDÉS HANSEN (eds.): *Vida y obra del Rvdmo. P. M. Fray Martín Sarmiento (1695–1772)*. Santiago de Compostela, 2003.

ISIDRO GARCÍA TATO: *Las encomiendas gallegas de la Orden Militar de San Juan de Jerusalén. Estudio y edición documental. Vol. I*. Santiago de Compostela, 2004.

A nómina de obras fóra de colección podería completarse, finalmente, cos diversos volumes de actas de congresos e reunións científicas organizadas no Instituto e que hoxe comezan a formar xa unha serie propia.

A esta importante produción editorial súmase, finalmente, a magna colección *Galicia Histórica*, preparada polo Instituto e editada pola Fundación «Pedro Barrié de la Maza Conde de Fenosa», segundo o acordo suscrito a comezos dos anos 70. Esta colección, que foi dirixida primeiro por José Fernando Filgueira Valverde

e, trala morte deste, o é por quen isto escribe, alcanzou xa os vintecinco títulos, cun total de trinta e dous volumes:

1. CASIMIRO TORRES RODRÍGUEZ: *El reino de los suevos*. A Coruña, 1977.
2. EMILIO GONZÁLEZ LÓPEZ: *La Galicia de los Austrias*. Vol. I. (1506–1598) y Vol. II. (1598–1700). A Coruña, 1980.
3. CLAUDIO SÁNCHEZ ALBORNOZ: *Estudios sobre Galicia en la temprana Edad Media*. A Coruña, 1981.
4. CASIMIRO TORRES RODRÍGUEZ: *La Galicia romana*. A Coruña, 1982.
5. DELFÍN GARCÍA GUERRA: *El Hospital Real de Santiago (1499–1804)*. A Coruña, 1983.
6. ÁNGEL RODRÍGUEZ GONZÁLEZ: *Las fortalezas de la mitra compostelana y los «irmandiños»*. Pleito Tabera–Fonseca. 2 vol., A Coruña, 1984.
7. CASIMIRO TORRES RODRÍGUEZ: *Paulo Orosio. Su vida y sus obras*. A Coruña, 1985.
8. JOSÉ LUIS NOVO CAZÓN: *El priorato santiaguista de Vilar de Donas en la Edad Media (1194–1500)*. A Coruña, 1986.
9. JOSÉ GARCÍA ORO: *Galicia en los siglos XIV y XV*. Vol. I. *Galicia señorial.– El señorío. La Iglesia. La Corona*. Vol. II. *Galicia urbana.– Ciudades episcopales. Villas señoriales. Municipios realengos*. A Coruña, 1987.

10. EVARISTO RIVERA VÁZQUEZ: *Galicia y los jesuitas. Sus colegios y enseñanza en los siglos XVI al XVIII*. A Coruña, 1989.
11. MANUEL C. DÍAZ Y DÍAZ, Mª VIRTUDES PARDO GÓMEZ Y DARÍA VILARIÑO PINTOS: *Ordoño de Celanova. Vida y milagros de San Rosendo*. A Coruña, 1990.
12. JOSÉ ARMAS CASTRO: *Pontevedra en los siglos XII al XV. Configuración y desarrollo de una villa marinera en la Galicia medieval*. A Coruña, 1992.
13. MARÍA DEL PILAR RODRÍGUEZ SUÁREZ: *La Universidad de Santiago en el siglo XVI. Los libros de claustro (1566–1600)*. 2 vol. A Coruña, 1996.
14. MARÍA DEL CARMEN SÁNCHEZ CARRERA: *El bajo Miño en el siglo XV. El espacio y los hombres*. A Coruña, 1997.
15. DOLORES BARRAL RIVADULLA: *La Coruña en los siglos XIII al XV. Historia y configuración urbana de una villa de realengo en la Galicia medieval*. A Coruña, 1997.
16. JOSÉ FREIRE CAMANIEL: *El monacato gallego en la Alta Edad Media*. 2 vol. A Coruña, 1998.
17. CARLOS BALIÑAS PÉREZ: *Gallegos del año mil*. A Coruña, 1998.
18. EDUARDO PARDO DE GUEVARA Y VALDÉS: *Los señores de Galicia. Tenentes y Condes de Lemos en la Edad Media*. 2 Vol., A Coruña, 2000.
19. HORTENSIO SOBRADO CORREA: *Las tierras de Lugo en la Edad Moderna. Economía campesina, familia y herencia, (1550–1860)*. A Coruña, 2001.

20. JOSÉ SANTOS PUERTO: *Martín Sarmiento: Ilustración, Educación y Utopía en la España del siglo XVIII*. 2 vol., A Coruña, 2002.
21. JOSÉ SANTIAGO SANMARTÍN MÍGUEZ: *La botica del Hospital Real de Santiago de Compostela (1499–1880)*. A Coruña, 2002.
22. PEGERTO SAAVEDRA FERNÁNDEZ: *Señoríos y comunidades campesinas. Aportaciones a la historia rural de la España moderna*. A Coruña, 2003.
23. JORGE LÓPEZ QUIROGA: *El final de la Antigüedad en la Gallaecia. La transformación de las estructuras de poblamiento entre Miño y Duero (siglos V al X)*. A Coruña, 2004.
24. ANDRÉS OLIVARES GUILLEM: *Prisciliano a través del tiempo. Historia de los estudios sobre el priscilianismo*. A Coruña, 2004.
25. GLORIA DE ANTONIO RUBIO: *Los judíos en Galicia*. A Coruña, 2005. (No prelo).

BIBLIOGRAFÍA

JOSÉ IBÁÑEZ MARTÍNEZ, et al.:

El Instituto Padre Sarmiento de Estudios Gallegos, Santiago de Compostela, 1947.

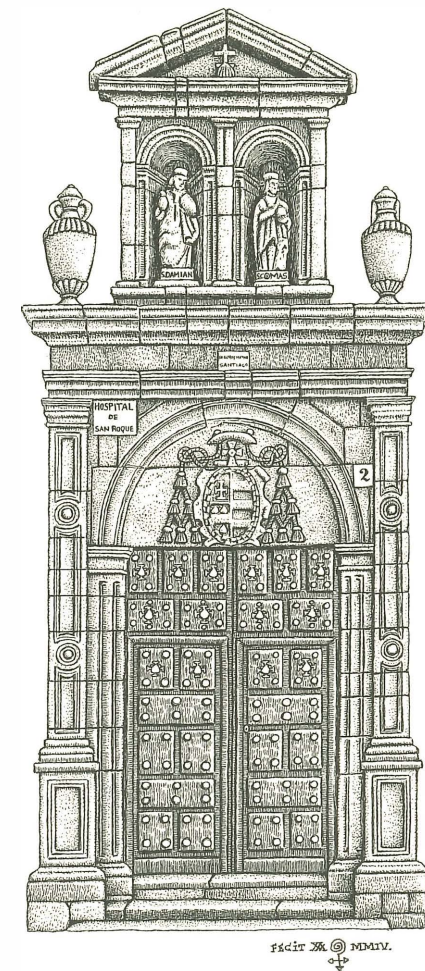
MANUEL CARLOS GARCÍA MARTÍNEZ:

«Instituto de Estudios Gallegos Padre Sarmiento», *Gran Enciclopedia Gallega*. Vol. 18, págs. 25–27.

EDUARDO PARDO DE GUEVARA Y VALDÉS:

Fr. Martín Sarmiento. El amador de la verdad. Diputación Provincial de A Coruña, A Coruña, 2003.

Péchase este caderno coa porta do antigo Hos-
pital de San Roque, sede do Instituto de
Estudos Galegos «Padre Sarmiento»,
segundo debuxo de X. A. García
G. Ledo, o día 9 de marzo de
2005, ó celebrarse o CCCX
aniversario do nace-
mento do seu
ilustre pa-
trón.

Ad memoriam suam

XUNTA DE GALICIA

ISBN 84-95900-08-4

9 788495 900081 >